

12 SKYRIUS

Bado siautulys

Įsaku buvo reikalaujama, kad Ukrainos, Dono ir Kubanės valstiečiai išmirtų nuo bado kartu su savo mažais vaikais.

V. Grosmanas

Buožių deportaciją matę Ukrainos valstiečiai kalbėjo: „Ir mes, kvailiai, manėme, kad nėra baisesnio likimo už buožių likimą.“¹ Dabar, prabėgus dvejiems metams, jie patyrė patį negailestingiausią iš visų šio režimo smūgių.

Liepos mėnesio įsaką, kuriuo buvo nustatytos grūdų pristatymo normos Ukrainai ir Šiaurės Kaukazui, dabar papildė ir sustiprino naujas įsakas, išleistas 1932 m. rugpjūčio 7 d., kuriuo buvo nustatytos teisinės sankcijos, užtikrinančios sklandesnę konfiskaciją.

Kaip buvo paminėta 8 skyriuje, šis įsakas skelbė, kad kolūkinė nuosavybė, pavyzdžiui, galvijai ir grūdai, nuo šiol yra laikoma valstybine nuosavybe, „šventa ir neliečiama“. Kiekvienas pasikėsinęs į ją buvo laikomas liaudies priešu ir nuteisiamas mirti sušaudant, arba, jeigu teismas atrasdavo švelninančių kaltę aplinkybių, mirties bausmė galėdavo būti pakeičiama ne mažesniu kaip dešimties metų įkalinimu su turto konfiskavimu. Valstietės, pakėlusios nuo kolūkio lauko kelias varpas, būdavo nuteisiamos trumpesniai laikotarpiui. Dekretas taip pat skelbė, kad buožės, mėginantys „priversti“ valstiečius išeiti iš kolūkių, turi būti išsiunčiami į „koncentracijos stovyklas“ laikotarpiui nuo penkerių iki dešimties metų. Kaip jau matėme, šį dekretą Stalinas, kurį pats ir parengė, 1933 m. sausį pavadino „dabartinio momento revoliucinio teisėtumo pagrindu“.²

Kaip visada aktyvistai, iš pradžių skatinti taikyti kraštutines prievartos priemones, vėliau buvo apkaltinti „perlenkimais“. Vyšinskis su pasipiktinimu pareiškė, kad „kai kurie vietinės valdžios pareigūnai“ suprato šį įsaką kaip raginimą

Komunistų aktyvistai saugo iš valstiečių atimtus grūdus. Charkovo sritis, 1933 m.

„šaudyti arba suvaryti į koncentracijos stovyklas kuo daugiau žmonių“. Jis paminėjo keletą atvejų, kai žmonės buvo nubausti mirtimi už poros kukurūzų pėdų vagystę ir pralinksmino auditoriją pasakojimu apie jaunuolį, nuteistą dešimties metų įkalinimo bausme už tai, kad „naktį išdykavo su merginomis tvarte ir taip sutrikdė kolūkio kiaulių ramybę“.³

Tačiau ir iki rugpjūčio dekreto paskelbimo Ukrainos spaudoje buvo galima perskaityti tokių pranešimų: „Budri GPU akis demaskavo ir atvedino į teismą fašistinį kenkėją, kuris slėpė duoną duobėje po dobilų kupeta.“⁴ O dabar, po šio dekreto paskelbimo, matome, kad įstatymą pradedama taikyti vis plačiau ir nuožmiau. Per vieną mėnesį Charkovo miesto teisme buvo paskelbta net 1 500 mirties nuosprendžių.⁵

Ukrainos spaudoje buvo nuolat skelbiami straipsniai apie mirties bausmės įvykdymą „buožėms“, kurie „nuolatos vaginėja grūdus“. Charkovo srities teismuose buvo nagrinėjama per 50 tokių bylų, Odesos srityje padėtis irgi buvo labai panaši: spaudoje išsamiai aprašytos trys bylos dėl keleto kviečių pėdų vagystės, o viena situoktinių pora buvo sušaudyta už konkrečiai neįvardyto turto „grobstymą“. Dnipropetrovsko srities Kopanės kaime buožių gauja, įsilaužusi pro skylę svirno grindyse, pagrobė didelį kiekį kviečių: du žmonės buvo sušaudyti, likusieji – įkalinti. Tos pačios srities Verbkos kaime buvo teisiami kaimo tarybos pirmininkas ir jo pavaduotojas, taip pat dviejų kolūkių pirmininkai kartu su aštuonių buožių grupe. Mirties bausme sušaudant nuteisė tik trejetą buožių.⁶ Novoselsko kaime (Žytomyro sritis) vienas valstietis buvo sušaudytas už tai, kad pas jį buvo rasta 25 svarai kviečių, kuriuos laukuose surinko jo dešimtmetė duktė.⁷

Sovietų aktyvistai ir saugumas atima rastus valstiečio paslėptus grūdus Odesos srities Novo Krasnos kaime, 1932 m.

Dešimties metų įkalinimo bausmę skirdavo už bulvių „vagystę“.⁸ Vieną moterį nuteisė dešimčiai metų kalėti už tai, kad ji jai pačiai priklausančiame sklype nusipjovė šimtą nokstančių kukurūzų burbuolių; dviem savaitėmis anksčiau nuo bado mirė jos vyras. Už tokį patį nusikaltimą dešimties metų įkalinimo bausmė buvo skirta vienam keturių vaikų tėvui.⁹ Kitą moterį nuteisė dešimčiai metų už tai, kad ji nuo kolūkio žemės paėmė keletą svogūnų gumbų.¹⁰ Vienas sovietinis mokslininkas mini atvejį, kai valstietis buvo nuteistas dešimčiai metų priverstinių darbų stovykloje be teisės į amnestiją ir su viso turto konfiskacija už tai, kad jis, norėdamas pramaitinti šeimą, pasisavino 70 svarų kviečių varpų.¹¹

Asmenis, nuteistus už smulkesnius nusikaltimus, kartais siųsdavo į valstybinuose ūkiuose įsteigtus „kalinių korpusus“, kuriuose jie gaudavo labai menką duonos davinį. Tiesa, ten jie galėdavo vogti kitus produktus, pavyzdžiui, pomidorus, ir dėl to dažniausiai nemėgindavo iš šių korpusų pabėgti.¹² Apskritai kalbant, išgelbėti valstietį nuo naujojo įstatymo žiaurumo galėjo tik atsitiktinė sumaištis, valdžios organų pareigūnų nekompetentingumas arba jų sąmoningas užmaršumas. Pavyzdžiui, viename iš Černigovo srities rajonų žmonės buvo suimami už mėginimus paslėpti penkis ar daugiau kilogramų grūdų. Kolūketis iš kolūkio „Tretieji lemiamieji metai“ Puškariovkos kaime (Dnipropetrovsko sritis) buvo nuteistas tik penkeriems metams kalėti (veikiausiai jis buvo patrauktas baudžiamojon atsakomybėn dėl kito įstatymo pažeidimo), kai jo namuose buvo aptiktas butelis su jo paties grūdais.¹³

Viena moteris, suimta kartu su vienu iš savo sūnų už tai, kad pamėgino nusikirsti šiek tiek rugių savo pačios sklypelyje, sugebėjo pabėgti iš kalėjimo. Pasiėmusi iš namų kitą sūnų, keletą anklodžių, degtukų ir puodų, ji apie pusantro mėnesio gyveno netoli kaimo buvusiame miške, vogdama naktimis bulves ir grūdus nuo kolūkio laukų. Jai sugrįžus į namus, paaiškėjo, kad dėl begalės rūpesčių, susijusių su pasirengimu pjūčiai, valdžia apie jos nusikaltimą pamiršo.¹⁴

Galima rasti ir tokių atvejų, kai žmonės būdavo teisiama remiantis kitais, nors ir ne mažiau žiauriais įsakais: Mala Lepetychos kaime, netoli Zaporožės, buvo sušaudyti keli valstiečiai už tai, kad suvalgė kritusį arklį. Greičiausiai taip nusprendė dėl to, kad arklys sirgo įnosėmis, o GPU baiminosi, kad gali kilti epidemija.¹⁵ Tokių pranešimų buvo ganėtinai daug.

* * *

Kaime vėl buvo formuojami aktyvistų būriai, turėję prižiūrėti, kaip šie įsakai vykdomi, o jiems į pagalbą vėl iš miestų buvo mobilizuojami partijos nariai ir komjaunuoliai.

Kaip ir buožių trėmimo atveju, aktyvistams, kurių sąžinė nebuvo visiškai nuslopinta, vėl teko imtis ganėtinai atstumiančios užduoties – primesti partijos valią nekaltiems vyrams, moterims ir vaikams. Tačiau jeigu 1930 m. jų veikla buvo dažniausiai susijusi tik su valstiečių turto konfiskavimu ir jų iškraustymu, tai dabar buvo sprendžiamas žmonių gyvybės ir mirties klausimas.

Kai kurie aktyvistai, netgi tie, kurie buvo žinomi iš blogosios pusės, mėgino pasiekti, kad su valstiečiais būtų elgiama teisingai.¹⁶ Kartais koks nors padoresnis, dažniausiai iliuzijas dėl partijos ketinimų praradęs aktyvistas mėgindavo padėti kaimui, ir dėl to pats atsidurdavo tarp kūjo ir priekalo – privalėdavo visaip išsisukinėti, kad, viena vertus, neužrūstintų savo viršininkų, ir, kita vertus, nesuteiktų patiems nuožmiausiems valdiniais progos su juo susidoroti. Kartais kai kurie „nuožmieji“ valdiniai gerokai viršydavo valdžios toleruojamą žiaurumo (arba korupcijos) lygį, ir dėl to juos būdavo galima pašalinti. Kiek dažniau geranoriškiems aktyvistams pavykdavo paslapčiomis gražinti valstiečiams tam tikrą dalį konfiskuotų produktų, ypač tuomet, jeigu geras derlius kiek susilpnindavo sričių vadovų budrumą.

Tuometiniai įvykiai kai kuriuos aktyvistus paskatino kur kas atviriau reikšti protestą. Vienas jaunas komunistas, pasiūstas dirbti į Murafos kaimą Charkovo srityje, pranešė telefonu galįs įvykdyti mėsos pristatymo normas, tačiau tik lavonais. Netrukus jis pabėgo iš tos srities.¹⁷ Kitame kaime (kurio gyventojai per revoliuciją prijautė bolševikams ir kuriame laikėsi Struko „Raudonieji partizanai“) 1933 m. grupė jaunų nusivylusių partijos politika aktyvistų nukirto galvą kaimo komunistų kuopelės vadovui.¹⁸

Iš bado mirštantys žmonės (z Архиву Центру досліджень визвольного руху).

* * *

1932 m., jau po serijos ankstesnių metų valymų, kai kurie nusivylę kolūkių pirmininkai ir vietinių partijos organų pareigūnai atsidūrė aklavietėje. 1932 m. rugpjūtį, kai paaiškėjo, kad įvykdyti grūdų surinkimo plano neįmanoma, Mychailivkos kaime Sumų gubernijoje kilo neramumai. Kolūkio pirmininkas, partijos narys ir buvęs partizanas pavarde Čujenka, paskelbė kaimo gyventojams apie iš viršaus nuleistą planą ir pareiškė, jog neketinas atiduoti grūdų be kolūkiečių sutikimo. Tos pačios dienos vakarą jis išvyko iš kaimo, buvo sučiuptas OGPU ir įkalintas kartu su kaimo tarybos pirmininku. Kitą dieną kaime kilo „moterų riaušės“. Moterys pareikalavo paleisti abu pirmininkus, sumažinti mokesčius, sumokėti valstiečiams atlyginimą už neapmokėtus darbdienius ir sumažinti grūdų pristatymo normas. Po šių įvykių buvo teisiami 67 žmonės, kai kurie jų, taip pat ir Čujenka, buvo nuteisti sušaudyti.¹⁹

Per antrąjį tų metų pusmetį spauda nuolat puldinėjo kolūkių pirmininkus ir vietinius komunistus, kurie „susidėjo su buožėmis ir petliūrininkais, ir, užuot kovoję už grūdus, tapo klasinio priešo sąjungininkais“.²⁰ Be visa kita, juos dar kaltino grūdų dalijimu už darbdienius.²¹ Vienas sovietinis mokslininkas netgi pasakojo apie tai, kad 1932 m. „kai kurie Šiaurės Kaukazo ir Ukrainos kolūkiai sugebėjo išvengti organizuoto partijos ir valstybės spaudimo“.²²

Visą tą patį rudenį Ukrainos komunistų partija vėl skundėsi kolūkiais, kurie išdalijo „visus grūdus, <...> visą derlių“ vietiniams valstiečiams.²³ Chatajevičius tokius veiksmus įvertino kaip „antivalstybinę“ akciją.²⁴ Ukrainos partijos periodinis

leidinys lapkritį užsipuolė Katerynovcų ir Ušakovcų kaimų partinių kuopelių sekretorius, atsisakiusius vykdyti įsakymus dėl grūdų surinkimo; ir tai nebuvo pavieniai nepaklusnumo atvejai.²⁵

Spauda kaltino kolūkių pirmininkus ir tuo, kad daugelis jų, užuot atvirai pasipriešinę valdžios įsakymams, stengdavosi juos apeiti įvairiomis gudrybėmis, pavyzdžiui, mėgindavo nuslėpti grūdus, nurašydami juos pagal įvairius straipsnius.²⁶ Centriniai partijos organai toliau be atvangos puldinėjo „pasyvius ir veidmainiškus ryšius, kuriuos kai kurios partinės organizacijos palaiko su buožių oportunistais“ Ukrainoje.²⁷ Bendresne prasme šis nepaklusnumas partijos kursui dabar buvo tapatinamas su paskutiniais mėginimais pasipriešinti Stalinui partijos viduje – su vadinamąja „Riutino kontrevoliucine grupuote“, nes „dešinieji buožijos agentai iki šiol nėra demaskuoti ir neišguiti iš partijos“.²⁸

Ukrainos dekrete buvo užsiminta apie „grupę kaimo komunistų, kurie tiesiogiai vadovavo sabotažui“.²⁹ Komjaunimo periodiniame leidinyje buvo demaskuojami „komunistai ir komjaunuoliai“, kurie „vogdavo grūdus <...> ir veikdavo kaip sabotažo organizatoriai“.³⁰ Charkovo srities komitetas išplatino slaptus aplinkraščius su perspėjimais, kad jeigu grūdų surinkimo rezultatai nepagerės, tuomet visi už tai atsakingi asmenys „bus įpareigoti prisistatyti į GPU rajoninį skyrių ir duoti parodymus“.³¹

Per penketą 1932 m. mėnesių buvo suimta 25–30 % vidurinėsios grandies žemės ūkio vadovų.³² 1932–1933 m. žiemą Ukrainos komunistinėje spaudoje buvo aprašyta daugybė pašalinimo iš partijos atvejų: buvo šalinami, o kartais ir suiminėjami tiek eiliniai partijos nariai, tiek rajoninių organizacijų vadovai.³³ Štai tipiškas pasyvaus pasipriešinimo atvejis ir tipiškas susidorojimo pavyzdys: vieno kolūkio pirmininkas suorganizavo masines kratas, nieko nerado ir paskelbė: „Grūdų nėra. Niekas jų neprisivogė ir negavo kitais neteisėtais būdais. Taigi, grūdų pristatymo plano įvykdyti neįmanoma.“ Galiausiai jis pats buvo apkaltintas „tikrų vagysčių“ organizavimu.³⁴

* * *

Nepaisant visų „nukrypimų“, kampanija tęsėsi. Nepatikimus komunistus likviduodavo, o jų vieton stodavo kiti, patikimesni žmonės.

Tuo metu pačiu žemiausiu lygiu veikusios eilinių aktyvistų „brigados“, kurias Ukrainoje praminė „bukšyrų brigadomis“, mažai kuo skyrėsi nuo banditų gaujų. Jų veikla apsiribojo dviem pagrindiniais elementais – žmonių mušimu ir grūdų paieška naudojant specialiai tam pritaikytą įrankį, „zondą“ – maždaug penkių aštuntųjų colių skersmens ir nuo trijų iki dešimties pėdų ilgio metalinį strypą su rankena viename gale ir gražtą primenančiu smaigaliu kitame gale.³⁵